

AZ ÚJ BÜNTETŐELJÁRÁSI TÖRVÉNY TERVEZETT MÓDOSÍTÁSÁRÓL

• Az 1998. évi XIX. törvény (továbbiakban Be.) előkészítése 1993-ban kezdődött. 1994-ben fogadta el a Kormány az új büntetőeljárás törvény koncepcióját, majd ezt követően az új kódex kidolgozására kodifikációs bizottság alakult, és végül hosszú és alapos szakmai és parlamenti viták után 1998-ban fogadta el az Országgyűlés a büntetőeljárásról szóló törvényt. A Kormánynak a T/50161. számú törvényjavaslata (a továbbiakban Javaslát) a még hatályban nem lépett kódex módosítására irányul.

A Javaslát a Be. rendelkezéseinek felét érinti. A módosításoknak csak elenyésző része az, amelyet az időközben bekövetkezett jogszabályváltozások, illetve a technikai hibák indokolnak (pl: APEH nyomozási jogköre, négy helyett egy ítéltábla kialakítása). A módosítások nagy része alapvető rendelkezésekre vonatkozik, eltérve az eredeti koncepciótól (tárgyalási szakasz szerepének növelése, ügyfélegyenlőség erősítése a bírósági szakaszban, kétfokú rendes jogorvoslat kialakítása). Végül több olyan módosítást is tartalmaz a Javaslát, amely ugyan érdemben nem változtat a Be. eredeti szövegének tartalmán, de megbontja a Be. gondosan kialakított rendszerét (pl. a büntetőeljárás akadályainak a 6. §-ba történő beépítése, vagy a pusztán „tájékoztató jellegű” szabályok beiktatása).

Elfogadhatatlan, hogy az egyik, alapjogokat érintő nagy terjedelmű törvénymódosítást a házbizottság előterjesztése alapján előre sorolták, és így a képviselők számára nem biztosított kellő idő a Javaslát feldolgozásához.

A Be. alapvető rendelkezéseinek módosítása

• A Javaslát több olyan rendelkezést módosít (kiegészít, mellőz), amely az előkészítő szakasszal szemben a tárgyalási szakasz prioritását hivatott biztosítani, amelyek az ügyfélegyenlőséget érintik az ügyész és a védő között a tárgyaláson lefolytatott bizonyítási eljárásban, amelyek a pártatlan, befolyásmentes döntést lennének hivatottak elősegíteni. A kétfokú rendes jogorvoslat bevezetést mellőzi, ugyanakkor növeli a rendkívüli jogorvoslatok számát és alkalmazhatóságuk körét. Vagyis éppen azokat a rendelkezéseket módosítja, amelyek indokolták azt, hogy ne az 1973. évi I. törvény módosítására, kiegészítésére kerüljön sor, hanem új kódex szülessen. Az egyéb, a hatályos Be. alapvető rendszerét nem érintő módosítások beépíthetőek lettek volna a hatályos Be. rendelkezései közé is (mint ahogy a Be. elfogadása óta több rendelkezését be is emelte az Országgyűlés a hatályos rendelkezések közé). Ugyanakkor nem véletlen, hogy mind a társadalom, mind a szakma részéről már a 90-es években megfogalmazódott az új kódex megalkotásának igénye. Egyrészt felmerült a büntetőeljárás hatékonyságának, időszerűségének javítása, másrészt az emberi jogi követelmények következetesebb érvényesítésének igénye. A büntetőeljárás hivatott megállapítani azokat a szabályokat, amelyekhez

az állam bűnüldözési funkciójának ellátása közben kötvé van. A bűncselekmények felderítéséhez és az elkövető felelősségre vonásához fűződő társadalmi érdek nem igazolhat bármilyen eszközt. Ugyanakkor az emberi jogok tiszteletben tartása, és a bűnözők felelősségre vonásához fűződő érdek (a büntetőeljárás hatékonysága, az időszerűség) nem állnak feltétlenül ellentétben egymással: **az emberi jogokat tiszteletben tartó eljárásban nagyobb az esély arra, hogy a tényállást a valóságnak megfelelően állapítsák meg, a bűncselekmény elkövetőjét vonják felelősségre, és nem a gyanúba keveredett ártatlan személyt.**

• A Be. rendelkezései egymásra épülnek, egy-egy szabály feltételezi a többi rendelkezés meglétét is, például a tárgyalás prioritásnak erősítése kihatással van a nyomozás szabályozására, az ügyfélegyenlőség összefügg a bírói döntés pártatlanságával. A büntetőeljárás tárgyalási szakaszában az ügyész, a védő, illetve a terhelt rendelkezési jogának erősítése folytán a bíró feladatai szűkülhetnek ugyan egyes esetekben, ez azonban semmiképp nem jelenti a bíró szerepének csökkenését, épp ellenkezőleg, segíti őt alapvető feladatában: a pártatlan, elfogulatlan ítékezésben.

A felek általi kikérdezés

• A felek általi kikérdezés rendszerét maga a Be. is igen óvatosan vezeti be, ugyanakkor – álláspontunk szerint – még ezzel együtt is a kihallgatás e rendszere

alkalmasabb arra, hogy biztosítsa a pártatlan bírósági eljárást. A bírói kikérdezés mai rendszere gyakran azt a benyomást kelti az eljárás résztvevőiben, hogy a bíró az ügyész mellett második vádlóként lép fel, és a bíróság célja nem a valódi tényállás tisztázása, hanem a vádban foglaltak bizonyítása. Az eljárás külső megjelenésének is szerepe van abban, hogy egy adott eljárás megfelel-e a fair eljárás elveinek.

- A Javaslat igen szűk körben, bírói döntés mellett teszi lehetővé a felek általi kikérdezést, és még ezt a kivételes lehetőséget is alkotmányos aggályokat felvető módon szabályozza: a Javaslat 173. §-ban írt 295. § (1) bekezdése kimondja, hogy a bíróság az egyéb feltételek esetén is csak akkor engedélyezheti a felek általi kikérdezést, ha azt az ügyész nem ellenzi. Ez a „finomabb” megfogalmazás nem változtat azon, hogy a bírósági eljárásban a pervezető végzés tartalmáról nem a bíró, hanem az ügyész dönt.

A kétfokú rendes jogorvoslat kérdése

- A Be. – észelve a hatályos szabályozás jogorvoslati rendszerének hibáit – bevezeti a kétfokú rendes jogorvoslatot. A törvényességi óvás megsemmisítése után kialakított felülvizsgálat szabályainak elégtelensége a törvénysértések orvoslására a bevezetése óta eltelt időben egyértelművé vált. Az új kódex megalkotásakor erre mindenképpen megoldást kellett találni: vagy az egyfokú rendes jogorvoslati rendszer mellett a rendkívüli jogorvoslatok újragondolásával, szélesítésével, vagy a kétfokú rendszer kialakításával, és a rendkívüli jogorvoslatok szűk körben tartásával. A Be. a jogbiztonságnak, a jogerő tiszteletének jobban megfelelő megoldást – a kétfokú rendes jogorvoslat bevezetését – választotta. A szabályokat olyan módon alakította ki – a második jogorvoslat igénybevétele feltételeinek szigorú meghatározásával –, hogy csak kevés ügyben eredményezheti az ügyek elbírálásának meghosszabbodását. Ugyanakkor az időszerűséget segíti elő a kétfokú rendes jogorvoslati rendszerrel szorosan összefüggő azon rendelkezés, amely a másodfokú eljárás-

ban a bizonyítás felvételére, a tényállás megváltoztatására vonatkozó rendelkezéseivel általánossá teszi a hatályos Be-nek a vétségi eljárásra vonatkozó rendelkezéseit. Épp a súlyos megítélésű ügyekben csökkenne ezáltal – a harmadfokú eljárásnál sokkal időigényesebb – megismételt eljárások száma. Azt a Javaslat indokolása is elismeri, hogy egyfokú rendes jogorvoslat mellett ez a rendelkezés alkotmányellenes lenne, ezért visszatér a hatályos szabályozásra. Csak utalnék arra a számos egyszerűsített eljárási formára, amely bőven ellensúlyozza a kétfokú rendes jogorvoslat esetleges „lassító” hatását. A Javaslat ugyanakkor növeli a rendkívüli jogorvoslatok számát: a perújítás és a felülvizsgálat, valamint a jogegységi döntés (amely kivételesen szintén kihat a konkrét ügyre) mellett bevezeti a jogorvoslatot a törvényesség érdekében, ezzel négyre növelve azon eljárások számát, amelyekben lehetőség van a már jogerős (és adott esetben már végre is hajtott!) döntések megváltoztatására.

- Kétségtelen tény, hogy a jelenlegi elsőfokú hatásköri megosztás mellett még a négy szintű bírósági rendszerben is csak egyfokú rendes jogorvoslat mellett biztosítható az, hogy a Legfelsőbb Bíróság ne járjon el rendes jogorvoslat keretében. Ez azonban igen gyenge érve lehet a fent kifejtettek ellenében. Az ítéletábla felállítására esetén kétfokú rendes jogorvoslatnál is jelentősen csökkeni fog a Legfelsőbb Bíróság munkaterhe, különösen akkor, ha a Javaslat szerint alakul a megyei bíróságok elsőfokú hatásköre. A Javaslat 7. §-a ugyanis kiveszi a megyei bíróság első fokú hatáskörébe tartozó ügykategóriák közül az egyetlent, amely érzékelhetően megnövelné a megyei bíróság előtt folyó ügyek számát. Itt jegyezzük meg, hogy – bár elméletileg nehezen indokolható a vagyon elleni büncselekmények súlyosabb alakzatainak a megyei bíróság hatáskörébe utalása –, gyakorlati indokai igenis lennének: a Be-ben a hatásköri szabályok kialakításának egyik célja volt a helyi bíróságok munkaterhének csökkentése, a bonyolultabb ügyeket ma is rendszerint a megyei bíróságok kirendelt bírái tárgyalják (a helyi bírák 50%-ának nincs öt éves bírói gyakorlata!).

☞ **Összegezve** álláspontunk az, hogy a Javaslatban foglalt mértékű és mélységű módosítása a Be-nek nem hajtható végre a kódex szabályai közötti koherencia szétválasztása nélkül. A koncepció ilyen mértékű megváltoztatásának megfelelő szabályozás kialakítása módosítás keretében nem oldható meg. Bár szervezetünk korábban a Be. rendelkezéseivel szemben is fogalmazott meg kifogásokat, összességét tekintve azonban a jelenlegi eljárási törvényeknél korszerűbbnek, alapvető rendelkezéseiben jobbnak tekintjük, mint a hatályos eljárási szabályokat, éppen ezért mielőbbi hatálybalépését – az eredeti koncepciónak megfelelő szöveggel – támogatjuk.

A Be. egyéb rendelkezéseinek módosítása

Óvadék

- A személyes szabadságot korlátozó kényszerintézkedések formáinak szélesítését jelentette a házi őrizet bevezetése 2000. március 1-jétől. A differenciáltabb rendszer célja, hogy olyan esetekben, amikor a lakhelyelhagyási tilalom elégtelennek bizonyul, de nem feltétlenül szükséges az előzetes letartóztatás elrendelése illetve fenntartása, akkor ezen a módon valóban csak a feltétlenül szükséges mértékben korlátozzák – és nem elveszik – a terhelt személyes szabadságát. A rendőrségi fogdák és az előzetes házak túlterheltségének csökkentésére lehetett volna ez alapján számítani, ez azonban nem következett be. Az új Be. ebbe a sorba illesztené az óvadék intézményét, de a Javaslat ennek hatályba léptetését bizonytalan időre elhalasztja. Ugyanakkor éppen a büntetés-végrehajtási intézmények túlzsúfoltságára hivatkozva szintén csak később – bár meghatározott időpontban, 2005. január 1-jétől – látják megvalósíthatónak az új Be. azon rendelkezését, miszerint az előzetes letartóztatást 60 napon túl nem lehet rendőrségi fogdán végrehajtani. A kényszerintézkedésekkel kapcsolatosan megállapítható, hogy a házi őrizet az elmúlt másfél évben nem csökkentette az előzetes letartóztatásban lévők arányát. Buda-

pesten a Fővárosi Büntetésvégrehajtási Intézet III. Objektumának átadása után is túlsúlyos van. Ennek ellenére a Javaslat előterjesztője szerint az óvadék bevezetése nem indokolt. A tervezett módosítás tehát elveti, illetve késlelteti azokat a reformokat, melyek a terhelt oldalán is kedvezőbb helyzetet teremtenének a jelenleginél. Elfogadhatatlannak tartjuk, hogy az állam ahelyett, hogy az előzetes letartóztatás alternatíváit támogathatná anyagi eszközökkel és jogszabályi háttérrel, a személyes szabadságtól való teljes megfosztást preferálja a büntető ügyekben.

A segítők

- Az új Be. rendelkezik a segítőről, akik a terhelt, a sértett és a tanú mellett egyaránt kifejtethetik tevékenységüket. A Javaslat ezt az egyébként sem tágra meghatározott lehetőséget lényegében megszünteti, illetve csak a sértett oldalán engedi meg a fellépést.

Orvosi titoktartás, egészségügyi adat

- A Javaslat az egészségügyi adatokhoz való hozzáférést és az orvos tanúkénti meghallgatását szélesebb körben kívánja megengedni, mint azt eredetileg tervezték. A Javaslat részben a rendőrségi törvény titkos információgyűjtésre vonatkozó szabályait reprodukálja, és egyúttal szélesíti a nyomozó hatóság ezzel kapcsolatos adatkezelési jogosítványait. Ugyanis a rendőrségi törvény csak meghatározott bűncselekmények esetében engedi meg pl. egészségügyi adatok gyűjtését mind a felderítés során, mind a nyomozás elrendelését követően. A Javaslat azonban a tényállás felderítése érdekében korlátozás nélküli adatszerzést tesz lehetővé, ehhez mindössze annyi szükséges, hogy a nyomozó hatóság ezt szükségesnek ítélje. A TASZ már a rendőrség adatkezelési szabályainak módosításakor kifogásolta, hogy a megalapozott gyanú közlését megelőzően ki kell szolgáltatni a kért egészségügyi adato-

kat, mivel ez megteremti annak a jogi lehetőségét, hogy pl. drogambulanciákról gyűjtsenek adatokat drogfogyasztással gyanúsítható személyekről. Az eljáró hatóság illetve az ügyész „önkorlátozása” nem biztosít kellő garanciát a betegek számára.

- Az orvosi titoktartást még inkább relativizálja a Javaslat, amikor a tanúvallomás megtagadását nem engedi meg olyan esetben, ha a foglalkozásánál fogva titoktartásra kötelezett személynek egyébként a megkeresés szabályai alapján az adatot továbbítani kell. Az orvoshoz csak a célhoz kötöttség, szükségesség és arányosság elvének megfelelő megkereséssel lehet fordulni. Az egészségügyi dokumentációk teljes körére és az orvos által a gyógyítás során szerzett információkra tanúzási kötelezettséget nem lehet előírni.

További felvetések a konkrét rendelkezésekről:

Javaslat 1. §-ához:

- A Be. „büntetőjogi” intézkedések alkalmazását is csak bíróság részére teszi lehetővé. Félő, hogy e rendelkezés korlátlan feloldása a későbbiekben olyan rendelkezésekhez vezethet, hogy igen súlyos következményekkel járó intézkedéseket is alkalmazhat más, mint a bíróság. Az indokolásban felvetett problémákat a Be. megfelelően kezeli.

A Javaslatnak a titkárra vonatkozó rendelkezései:

- A titkárnál a Javaslat lehetővé teszi – önállóan – ügydöntő határozat meghozatalát is. Az kétségtelenül igaz, hogy a nemzetközi egyezmények a bírón kívül lehetővé teszik más – bírói hatalommal felruházott személy – döntését is bizonyos esetekben. Jelen esetben azonban a titkárnál – az igazgatási szabályok és egyéb szabályok elégtelensége miatt –

nincsenek meg annak a feltételei, hogy döntését pártatlanul, befolyástól mentesen hozza meg: a megyei bíróság elnöke, mint igazgatási vezető, munkája során annak mikénti elvégzésére utasítást adhat a titkár részére elvileg az ügydöntő határozatok meghozatala során is. Emellett mentességi jogát – szűk körben az ülnökéhez hasonlóan – meg kellene teremteni az önálló döntéseivel kapcsolatban. A Javaslat rendelkezései között (tárgyalás mellőzésével hozott határozat) ugyanakkor igen súlyos következményekkel járó döntési jogkört is gyakorolhat a titkár.

Ez egyébként problémát jelenthet a szabálysértési ügyekben eljáró titkárnál is.

- A Javaslat a Be.-vel ellentétben lehetővé teszi – bizonyos feltételek fennállása esetén – másik bíróság kijelölését. Ez a rendelkezés sérti az illetékes bíróhoz való jogot. Ugyanakkor a Javaslatban írt okok nem is indokolják más bíróság eljárását, hiszen pl. a köznyugalom megzavarásának elejét lehet venni a tárgyalás helyszínének megváltoztatásával, illetve annak sincs akadálya, hogy a bizonyítás felvételének megkönnyítése érdekében a bíróság másutt tárgyaljon.

Vagyonelkobzás, mint intézkedés eljárási szabályai:

- A Javaslat indokolása utal arra, hogy a folyamatban lévő Btk. módosítás szerint a vagyonelkobzás a jövőben intézkedés lesz. Annak pontos tartalmát ugyan csak e módosítás elfogadása után lehet majd tudni, de az már most is előre látható, hogy az érintettekre igen súlyos – a büntetéseknel is hátrányosabb – kihatással lehet ez az intézkedés. A Javaslat ennek ellenére lényegében az elkobzással egyező szabályokat állapít meg alkalmazására. Lehetővé teszi büntethetőséget megszüntető és kizáró okok esetén is az alkalmazását, és a tárgyalás mellőzésével történő kiszabást (a titkár által is). E rendelkezések újragondolása az anyagi jogszabályokkal együtt mindenképpen indokolt.

A Társaság a Szabadságjogokért 1994-ben alakult jogvédő és jogfejlesztő nonprofit szervezet. Államhatalmi szervektől és pártoktól függetlenül működik, pénzügyi forrásait alapítványok és adományok biztosítják.

A Társaság a Szabadságjogokért tevékenysége az alábbi területekre terjed ki:

- a betegek jogainak védelmére;
- az ártalomcsökkentő drogpolitika elveinek megismertetésére;
- a személyes adatok védelmére;
- a közérdekű adatok nyilvánosságának elfogadtatására.

A Társaság a Szabadságjogokért jogfejlesztő tevékenysége során:

- kezdeményezi jogszabályok megalkotását, a jogalkalmazási gyakorlat megváltoztatását;
- felhívja a figyelmet az emberi jogi szempontok érvényesítésére a jogszabályok szakmai előkészítése során;
- a törvényjavaslatok parlamenti vitájára megjelenteti és a képviselőknek eljuttatja álláspontját.

A TASZ Álláspont című kiadványának eddig az alábbi számai jelentek meg:

1. Az egészségügyi adatok védelméről
2. A drogszabályok szigorításáról
3. Az egészségügyi törvény betegjogi rendelkezéseiről
4. A büntetőeljárás törvényjavaslatról
5. A drogszabályok szigorításáról
6. Az egészségügyi törvény módosításáról
7. A személyes adatok védelméről
8. A dajkaterhességről
9. Az Internet szabadságáról
10. Az abortusz-szabályok szigorításáról
11. Az egészségügyi közvetítői eljárásról
12. A nemzeti (drog)stratégiáról
13. A cselekvőképességgel, gondnoksággal összefüggő egyes törvénymódosításokról
14. Az egyházi törvény módosításáról
15. Az egészségügyi törvény módosításáról
16. A pszichiátriai otthonok új szabályairól

Kiadta a

TASZ

T Á R S A S Á G A S Z A B A D S Á G J O G O K É R T

2001 OKTÓBERÉBEN

1114 BUDAPEST,
Eszék utca 8/B. fszt. 2.
Tel./Fax: 209-0046; 279-0755
e-mail: tarsasag@elender.hu
<http://www.c3.hu/~hclu/>
Adószám: 18067109-1-41